

VALIOKIRJASTO

VIII

JUHANI AHO

MUISTATKO-?

W. S. O. Y.

VALIOKIRJASTO
VIII

JUHANI AHO

MUISTATKO — ?

KIRJOITTANUT

J U H A N I A H O

P O R V O O

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

VIIDES PAINOS

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1928

näköispainos ntamo 2013

ISBN 978-952-215-414-9

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

www.ntamo.net

»MUISTATKO — ?»

Juhani Ahon viimeinen teos »Muistatko — ?» on samalla hänen persoonallisin kirjansa. Lähetessään kuudetta vuosikymmentään, vanhuuden ikäkautta, jonka rajaviivan yli hän ei koskaan joutunut astumaan, tunsikin Aho tarvetta tilinpäätökseen elämästään, tunsikin halua ripittäytyä välittömämmin ja mieskohtaisemmin kuin koskaan aikaisemmin.

Tämä tarve, tämä halu oli epäilemättä yhteydessä sen tunteen kanssa, että elämän päivä oli painumassa iltaansa ja että kaikki, mikä siinä oli olennaisinta ja arvokkainta, kuului jo menneisyyteen. Mutta myöskin mieskohtaisemmat, yksilöllisemmät syyt kutsuivat Ahoa näihin aikoihin sisäiseen tilitykseen. Kapinavuoden elämykset olivat syvästi järkyttäneet hänen sielunsa tasapainoa, hänen demokraattinen uskonsa kansamme siveellisiin ominaisuuksiin oli saanut kuolettavan haavan, monet hänen nuoruutensa kauneimmista ihanteista oli ankara historiallinen todellisuus paljastanut kestäättömiksi harhakuviksi. Teoksesta »Hajamietteitä kapinaviikoilta» voimme nähdä, miten

VI

syvästi Aho eli kaiken sen, mikä tuona aikana, Suomen kansan kohtalonhetkenä, oli jokaiselle isänmaanystäväälle surullista ja masentavaa. Aholle oli elämys sitäkin traagillisempi, kun hän täydellismmin kuin useimmat ikätoverinsa oli säilyttänyt nuoruudenaikaisen idealisminsa vanhuuden kynnykselle.

Mutta jos kapinanjälkeinen pessimismi on käsitettävä »Muistatko—?»-kirjan taustaksi, niin on Ahon viimeinen teos sisältönsä puolesta samalla vastavaikutusta sitä vastaan. Kääntyessään nykyisyydestä menneisyyttä kohti, palauttaessaan mieleensä sen, mitä elämä aikaisemmin oli antanut, pyrki Aho tietoisesti unohtamaan sen pettymyksen, voittamaan sen pessimismin, jonka varjo oli kapina-ajasta lähtien häntä seurannut.

Ei mikään ole Aholle kuvaavampaa kuin se, että hän, luodessaan katseensa menneisyytensä vaiheisiin — joihin sisältyi m. m. harvinaisen kaunis, menestyksen seppelöimä työpäivä runottarien palveluksessa — etusijassa ja ennen kaikkea muuta muistaa lapsuutensa kultaiset vuodet, ikäänkuin elämänsä olennaisimpana, merkitsevimpanä kautena. Lapsuuden unenomaisten elämysten rinnalla jää muistin perspektiivissä nuoruuskin varjoon — niin voimakkaana lankeaa valo ensimmäisten leikkikenttien ylle, ensimmäiseen »rakkauteen», ensimmäisiin suuriin, välittömiin mielenliikutuksiin luon-

VII

nen ja elämän ihmeitten edessä. Sieltä, vuosikymmenien takaa, ensimmäisen heräävän tietoisuuden rajamailta, ammentaa Ahon mielikuviutus »Muistatko—?»-teoksessa parhaat aarteensa. Ja viipyessään näiden kaukaisten muistojen parissa lepäydy hän taas elämään. Hän kulkee »kuin uuden elämän huomisen huumeessa», hän on taas optimisti ja hän ottaa vastaan muistin antimet kiitollisena kuin lapsi, joka on löytänyt »mansikka-ahon tai vadelmikon» ja huomaa voivansa poimia tuohiseensa »enemmän kuin mihin astia riittää».

Välttämättä suoranaisten omaelämäkerrallisen aineiston tuomista kuvauksen piiriin ja sijoittaen persoonalliset muistikuvansa pienen lyyrillisen romaanin kehyksiin, on Aho säilyttänyt itselleen viimeisessä teoksessaan suuremman taiteellisen vapauden ja väljemmän liikkumisalan kuin missään aikaisemmassa kirjassaan. Teoksen päiväkirjanluontoinen tekotapa, joka ei edellytä mitään kiinteää, yhtenäistä juonta, on antanut mahdollisuuden yksityisiin tuokiokuviin ja lyyrillisiin impressioneihin sitä mukaa kuin muistin taikalyhty on sattunut heittäämään valonsa niihin maisemiin, joiden ohi elämän tie kerran on kulkenut. Monet yksityisistä muistikuvista muodostuvat täten täysin itsenäisiksi lyyrillisiksi »lastuiksi», pieniksi proosarunoelmiksi, joiden intensiivinen tunnelma jää lukijan mielessä elämään kauemmin kuin teoksen hiukan hauras

VIII

kokonaisaihe. Ahon parhaaseen lasturunouteen kuuluvat m. m. kuvaukset jäniksestä lastenkamarin ikkunan alla, suuresta kurkisuosta ja »punaisesta tytöstä». Aidon, alkuperäisen tunnelma-arvonsa ohella ovat ne erinomaisia näytteitä Ahon voimasta lapsensielun kuvaajana.

»Muistatko—?»-kirjassa on Aho tietoisesti paennut nykyhetken todellisuutta, mutta ei mielikuvituksen ja sadun maailmaan, vaan toiseen todellisuuteen, muistin todellisuuteen. Kuinka romantisluontoinen lieneekin se asennoituminen menneisyyttä kohti, joka on ominainen Ahon viimeiselle teokselle, pysyy hän kuitenkin kirjailijaluonteelleen uskollisena kaiken aikaa psykologisen todellisuuden pohjalla. Hänen muistinsa on säilyttänyt uskollisimmin sen, mikä on ollut sisäisesti merkittävä ja tärkeintä hänen elämässään, kaiken sen, mikä on kasvanut yhteen hänen persoonallisuutensa kanssa, muuttunut lihaksi hänen lihaansa ja vereksi hänen vertansa. Kaikki satunnainen ja epäolennainen ovat hävinneet — ajan virta on vienyt sen mukanaan — ja muisti korjaa vain sen raskaan kultahiekan, joka on vuosien vierieissä painunut pohjalle.

Siinä vaistomaisessa, tiedottomassa vaalissa, jonka tekijän muisti on suorittanut, pelastaessaan tässä kirjassa unohdukselta määrättyt episodit, määrätty elämykset, ilmence Ahon viimeisen kir-

jailijakauden ominaisin, persoonallisin luonne. Mitä laatua ovat nämä episodit, nämä elämykset? Ne ovat poikkeuksetta sielun tapahtumia, ulkonaisesti merkityksettömiä, mutta meidän persoonallisimman, sisäisimmän itsemme kannalta tärkeämpiä kuin kaikki muu. Omituinen, Ahon aikaisemmilte kirjailijakausille jossakin määrin vieras henkisyys on leimaa-antava piirre siinä hiljaisessa elämänfilosofiassa, joka puhuu »Muistatko—?»-teoksen sivuilta.

Juhani Aho on ihmiskuvauksen taiteilijana luonut arvoltaan pysyväisempiä, syvällisempiä teoksia kuin »Muistatko—?». Varsinainen kertova romaanijuoni on hänen viimeisessä kirjassaan vain ääripiirtein hahmoiteltu. Sekä kertomuksen »minä» että »sinä» — teoksen tapahtumien etualalla esiintyvät henkilöt — kiinnittävätkin lukijan mieltä vähemmän yksilöllisinä luomina kuin kaiken sen puolesta, mitä tekijä heidän kauttaan haluaa meille itse lausua. Tosin ei meillä ole oikeutta asettaa yhtäläisyysmerkkiä tekijän ja hänen kirjansa »minän» välille, mutta meidän on kuitenkin helppo havaita, miten usein tekijän oma ääni kuuluu kirjan päähenkilön vuorosanoissa, miten usein tekijän omat mieskohtaiset elämykset, ajatukset ja mielialat murtautuvat esiin kaikessa, mitä hän panee sankarinsa kokemaan. Mutta Aho on tuntenut tarvetta antaa taustaa kertomuksensa johtavim-

mille, keskeisimmille ajatuksille — niille, jotka hiljalleen täyttävät hänen mielensä, kun hän elämänsä iltana luo katseensa suoritetulle taipaleelle — myöskin siinä optimistisessä luonnonfilosofiassa, jonka eräs hänen kirjansa sivuhenkilöistä, Konttisetä, omalla tavallaan esittää. Samoin kuin Leo Tolstoi, jonka henkistä laatua kohtaan hän tunsi niin syvällistä sympatiaa, panee Ahokin keskeisimmät, mieskohtaisimmat totuutensa kansanmiehen, eräänlaisen luonnonfilosofin suuhun. Jo tässä ilmenee Aholle ominainen asennoituminen hänen suhteessaan »kulttuuriin» ja ennen kaikkea kaupunkilais-elämän ilmiöihin. Mutta monissa Konttisedän mietelmissä tulkitaan suoranaisestikin ajatuksia, vakaumuksia, joissa Aho näki pelastuksen siitä pessimismistä, mihin kapina-viikot tuntuivat hänet tuominneen. Sellaisia on m. m. Konttisedän järkähtämätön, monissa elämän vaiheissa koetettu usko, että »ei ihmiskunta ole langennut eikä kirottu, siinä on vain hyväänsä, huonoansa»

Niin on kaunis, lyyrillinen optimismi, usko ihmisiin ja elämään — kapina-ajan heittämän varjon uhallakin — sen persoonallisen tilinpäätöksen tulos, jonka Juhani Aho suorittaa viimeisessä kirjassaan.

V. A. Koskeniemi.

KUN hautasi umpeen luotua sen ympärille ryhmittynyt saattoväki kuin yhdestä suusta yhtyi viimeiseen virteen, paisuttaen sen kuin ylös korkeuteen kumpuilevaksi suitsutukseksi, vihlaisi rintaani katkera, kirvelevä tunne, että nyt olin sinut lopullisesti menettänyt. En ollut menettänyt sinua vielä *silloin*, kun olit hengähtänyt viimeisen hengähdyksesi. Pidin sinua silloin vielä kädestä ja sinä tuntuu olevan ainakin osaksi minun. Eikä erontunne arkkua hautaan laskettaessa ja sitä umpeen luotaessakaan vielä ollut täysin

tietoinen. Olithan siinä, joskin turpeen alla, ja minusta oli kuin olisin, haudalle tullen ja sitä hoitaen ja kukittaen, vielä kauankin voinut olla kanssasi kosketuksissa. Ja olisihan, minunkin kerran kuoltuani, levätyt saman turpeen alla, yhdessä elettyä yhdessä häviten.

Mutta kun saattoväki sataäänisenä veisasi

»Ja ruumis, se maatonut maassa,
nyt katoovaisuutensa muuttaa
ja taivaassa sielunsa kanssa
on alkava eloa uutta,
oi onnea, ihanuutta!»

niin oli kuin ero olisi ollut lopullinen ja peruuttamaton. Ne kaikki, ystävät, tuttavat, jopa ventovieraatkin uskovaiset yhtäkkiä kuin tempaisivat sinut minulta ja veivät miltei mielenosoituksellisesti sinut virtensä sävelsiivillä minulta pois. Monisatalukuisen seurakunnan ääni oli kuin yhden ainoan ääni, joka tulkitsi yhtä ainoata järkähtämätöntä, voitonvarmaa uskoa, että olet noussut sinne ja tulet siellä elämään niinkuin hekin vuorostaan kerran, kaikki, jotka siihen uskovat. Heidän uskonsa ei ollut minun, mutta minä tiesin, että se oli sinunkin. Rintani täytti kaipausta ja

kaiho, etten voinut uskoa niinkuin sinä, vaikka olisin tahtonutkin. He ikäänkuin jostain voitosta riemuiten veivät sinut minulta sinne, mistä en koskaan sinua saavuta. Oli niinkuin he ikäänkuin enkelipilvessä olisivat kantaneet sinut näkyvistäni hautumaan koivuholvin läpi ylös kesäiseen sineen ja auringon häikäisevään autereeseen, ja niinkuin sinä vastaansanomatta olisit antanut sen tapahtua, jättäen minut siihen avuttomine epäuskoineni, voimattani sinuun enää koskaan yhtyä.

Tiesin, että uskoit elämään kuoleman jälkeen ja että oli taivas ja tapaaminen siellä. Ilmaisit sen uskosi silloin, kun ensimmäinen lapsemme oli kuollut, sanoit, että elämäsi olisi mahdoton elää, jollet tietäisi tapaavasi jälleen niitä, jotka kerran kadotit. Se oli sinussa siis pohjimmaltaan vain rakkautta meihin, rakastamiisi, minuunkin, jotka tahdoit tietää kohtaavasi jossain vielä kuolemankin jälkeen. En hennonut edes koettaakaan sitä tunnelmaa sinulta riistää, en sinun tähtesi enkä itsenikään tähden, johon se myöskin kohdistui. Mutta sinä tiesit, etten minä sittenkään uskonut niinkuin sinä. Kai suritkin sitä salaisesti.

Ja siksi oli nyt, niinkuin kaikki siteet välil-

lämme olisivat katkenneet eivätkä olisi enää yhteen solmittavissa. Sinä olit mennyt ja minä olin jäänyt... Juhlahymnein sinut juhlasaatossa oli minulta viety. Olimme eläneet ihanan elämän kaksin, nyt täytyy minun elää loppuikäni täällä yksin. Sinä näytit surumielisesti, mutta samalla alistuvasti siihen tyytyvän. Tunnuit sanovan: usko, niin tapaamme! Ja yhtäkkiä oli minustakin, kuin olisikin se vain *siitä* riippunut. Niin pian kuin uskon, ette ole mennyt, et ole. Kun tulemme elämään yhdessä siellä, niin elämme vielä täälläkin, joskin lyhyessä, satunnaisessa erossa. Olit mennyt vain hiukan edeltäpäin auringon maahan, minä täällä vain järjestäen jotain ja sittenseuraten.

Olisin tahtonut, kiihkeästi tahtonut, mutta en kuitenkaan voinut. Kuinka tunteeni koettikin minua taivutella, järjelläni en voinut mitenkään. En voinut muuta kuin itseäni säälien valittaa: miksi on minulta otettu lapsuuteni usko?

Olit kulkenut minulta avaruuden kuilun yli, olit iäksi mennyt sen toiselle puolelle. Uskaltaisinko minäkin, sittenkin, pyrkiä sen yli? Sinun vastuulasi, sinun uskoosi uskoen? Uhmata omaa epäuskoani?

Tuli hetkeksi huikaiseva, vaivuttava halu sii-

henkin. Oli miten oli, kävi miten kävi — mitä minä täälläkään ilman sinua? Vaivoin jaksoimme yhdessäkään elää nämä viimeiset kirovuodet maailmansuruinemme, kansankipuinemme, omine onnettomuuksinemme. Kuinka voin jatkaa elämistä yksin, kun kaikki vain pahenee: olot, ihmiset, ei rehellisyyttä, oikeutta, vanhurskautta, totuutta — mitä minä täällä enää teen? On mahdotonta koettaakaan. Ei ole tarmoa työhön, valittaa en voi . . lähdenkö pois? Mutta jos en pääsekään yli? Jos joudun iäksi harhailemaan erossa sinusta. Sinä siellä, minä missä, ikuisessa erossa? En voi lähteä sille taipalelle. Jos eromme on oleva ikui-nen, en sitä ainakaan itse tahdo jouduttaa.

Samassa tunnen: olipa miten oli . . olitpa missä olit, elitpä tai olit kuollut, erottipa meidät millainen kuilu tahansa, minä *tahdon* olla yhteydessä kanssasi. Ja kuta suurempi on uupumukseni astuessani hautuumaalta kotiin päin ja tais-tellessani hukkumistani vastaan, sitä kiihkeämmin minä turvaan tähän oljenkorteen: siihen, että sit-tenkin täytyy. Miten? Sitä en tiedä enkä käsitä enkä välitäkään tietää. Mutta kuilun poikki minä olen kulkeva. Hoen sitä itselleni kuin hourailija.

Saavun kotiin. Talo on lehtikujan koivusta rannan pihlajaan saakka niin rauhallinen ja tyyni ja välinpitämätön, kuin ei täällä olisi mitään muutosta tapahtunut. Ja kuitenkin ne ovat nähneet, puut ja ikkunat ja päädyt, kaiken ja olleet mukana kaikessa. Miksi ne ennen aina elivät ja surivat ja iloitsivat yhdessä kanssamme? Nyt niistä on kadonnut myötätunnon ja osanoton henki. En sitä niistä löydä nyt niinkuin joka kerta ennen, kun tulin ja menin, nyt kun sitä eniten kaikesta tarvitsisin. Ovat korjanneet pois kuuset rappujen edestä. Pianpa ehtivät. Olisivat antaneet niiden siihen ruskettua niinkuin juhannuskoivujen, olisivathan olleet edes ne muistuttamassa siitä, että olit ainakin *ollut* täällä, ollut siinä viimeisen kerran ja siitä lähtenyt.

Minulta tullaan tiedustelemaan talon huomisista töitä: onko aloitettava jo heinänteko vaiko mentävä ruismaata muokkaamaan? Väki on sekin, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut eikä muuttunut. Minun täytyy antaa joitakin määräyksiä ja annankin. En jaksaa paljon ajatella, sen kuitenkin jaksan: Tähän taloon en voi jäädä. Kokonainen elämän malja yhteisiä iloja on suistunut suulleen

rehabilitation items 2019

9 789522 154149 >

www.ntanro.net